

Дошкільні виховання

ISSN 0321-1401

12/87

Мир кожному дому

Продовжуємо розпочату в № 10 журналу розмову про підготовку в домашніх умовах до шкільного навчання дитини, яка з певних причин не відвідує дитячий садок.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

ПІДГОТОВКА ДО НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

Н. СКРИПЧЕНКО,

зав. лаб. навчання і виховання

дітей шестирічного віку

НДІ педагогіки УРСР, канд. пед. наук

ХОЧЕМО попросити дорослих, які проводитимуть заняття з малюками, бути витриманими, чуйними до будь-яких проявів стомленості чи незадоволення дитини, завжди виступати в ролі не «суворого вчителя», а швидше — старшого товариша чи «рівного» (на час заняття) — однолітка, працюючи за принципом: «Зараз я тобі допоможу, а потім ти мені».

Для початку запам'ятаймо: різні аспекти мови — фонематичний, лексичний, граматичний — пізнаються дитиною не кожний окремо, а в єдності. Досі перед малюком не ставилося завдання розчленовувати рідну мову, хоча багато дітей вже в 4—5 років пробує свої сили як у словотвірчій, так і в звукотвірчій роботі. (Пригадайте, як виходить із становища маля, коли йому важко дається вимова того чи іншого звука, зокрема [р], [з], [ш]. Воно просто замінює слова: трактор — машина, ворона — птах і т. ін.). Це цілком закономірне явище свідчить про те, що логічні форми мислення дитини перебувають на тому етапі становлення, коли починають розуміти відношення і зв'язки між предметами та явищами дійсності. Але дитині потрібна підтримка і конкретна діяльність для впевненого розвитку пізнавальних можливостей, тобто такі умови, які спонукають виконувати навчальні завдання усвідомлено, так, щоб у роботі брала участь не лише голова, а й усі органи чуттів, коли за допомогою зору, слуху, дотику всебічно обстежується предмет, слово, дія. Великого значення надається діям з предметами, які шестирічній можуть розташовувати, представляти, комбінувати, ставити в певні взаємовідношення, спостерігати, робити висновки на основі власних життєвих вражень.

Особливо корисними тут стануть поради В. О. Сухомлинського: вести шестирічних на природу, пити з її джерела думки, — і ця «жива вода» зробить наших вихованців мудримися дослідниками, допитливими, знаючими людьми, поетами. Без

поетичних емоцій — естетичних струн — неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини.

У кожній навчальній ситуації батькам необхідно вишукувати можливості спиратися на досвід дитини, вже сформовані у неї уявлення, залучати її до самостійного аналізу й синтезу конкретних прикладів, вчити міркувати (спочатку разом, а потім самостійно). Важливу роль у цьому відіграє наочність, яка посилює увагу, активізує процеси сприймання, запам'ятовування, мислення, викликає пізнавальний інтерес, сприяє доступності, зменшує гіподинамію, підвищує працездатність. Водночас кількість і різноманітність наочних посібників (ілюстрацій, іграшок, таблиць тощо) має бути строго дозованою: нічого зайвого, що відвертало б увагу дитини від основного.

Для забезпечення достатнього рівня підготовленості дитини до школи з рідної мови ми пропонуємо 40 занять. За цей час батьки можуть звести в систему активний словник дітей, розвинути їхнє усне мовлення, допомогти формуванню фонематичного слуху; дати початкові уявлення про звукову систему мови, навчити робити найпростіший мовний аналіз речень, слів, складів, звуків; привчити слухати протягом 3—4 хв розповідь старшого або його читання; тобто сформувані в дитини початки загально-навчальних умінь — зосереджуватися на чомусь, відповідати на поставлене запитання, вивчити напам'ять 3—4 віршики, 2—3 загадки, скоромовки, групувати навчальний матеріал, оцінювати виконане (звичайно, без будь-яких балів) у формі відповіді на запитання типу: «Як ми сьогодні працювали?», «Було важко чи легко?», «В чому саме?»

Поглиблення знань з рідної мови під час занять, поступове усвідомлення її багатства і краси сприятимуть патріотичному й естетичному вихованню, а відомості суспільно-політичного характеру, ознайомлення з життям і діяльністю радянських людей допоможуть вихованню в шес-

тилітки високих моральних почуттів, любові до Батьківщини, працелюбності, допитливості.

Заняття з мови має бути емоційним, забезпечувати мовну активність дитини. Тут стануть у пригоді веселий дотеп, жарт, дидактична гра, введення в хід роботи улюблених казкових персонажів (вони виконують те чи інше завдання неправильно, а дитина допомагає їм виправити помилку).

Активності дитини сприятиме також правильна методика побудови діалогу: запитання і завдання треба ставити чітко, а коли треба, повторювати їх. Дитину слід привчати говорити голосно, чітко, виразно, правильно. Активізації дитячої уваги сприятимуть запитання: «Чи все тобі зрозуміло?», «Чи не помилився Буратіно (Незнайко)?», «А як треба було б сказати?»

Приступаючи до заняття, дорослі повинні знати, що дошкільник може активно сприймати матеріал не довше 15—17 хв, тому на перших порах тривалість «уроку» треба нарощувати поступово (в кінці квітня — травні довести її до 25—30 хв.). Але за найменшої (10—12 хв) тривалості заняття потрібно не менше 2 пауз по 1,5—2 хв. Під час пауз дитина має підвестися, виконати кілька фізичних вправ для всього тулуба: потягнутися, пострибати, поприсідати. Щоб ці фізкультхвилинки були привабливими для малюка, їх добре виконувати під музику. Коли ж такої змоги немає, вони проводяться під команди дорослого.

Заняття варто призначати на один і той же час: зранку між 10—11 або після обіду — між 16—17 годинами, і, звичайно, в певні дні: наприклад, у вівторок, середу, п'ятницю, суботу.

Окремі заняття з мови можна проводити повністю або частково під час прогулянок (у поданих розробках це зазначено). Але основна маса «уроків» проходить удома в спеціально відведеному для цього місці. Дитина повинна знати, що робоче

місце вона має завжди готувати до занять самостійно. І так само швидко й акуратно прибрати його після закінчення роботи.

Заняття 1

Ознайомлення з місцем розташування школи

(Комбіноване. Частина проводиться під час прогулянки, частина вдома).

Мета: опрацювання основних правил поведінки дитини під час заняття. Робота над розвитком фонематичного слуху (диференціація звуків з — с, ш — с).

Обладнання: кілька предметів, іграшок — каска, коза, шапка, санки або малюнки з їх зображенням.

Хід заняття

1. — Зараз, Оленко (Петрику, Іванку), ми підемо гуляти. Та наша прогулянка буде незвичайною. Ми візьмемо з собою Катрусь (улюблену ляльку) і покажемо їй, де розташована школа, до якої ти підеш наступного року вчитися. А може, ти хочеш когось іншого взяти? Мабуть, усі твої іграшки хочуть побачити школу, але всіх, звичайно, не можемо взяти. Отож вибирай.

Вже на вулиці: — Як ти гадаєш, нам далеко йти? А може, краще під'їхати? Скільки буде зупинок?

Відповіді дитини. Якщо вони навіть неповні, їх треба доброзичливо уточнити, доповнити; можна з такими уточненнями звернутися ніби до іграшки, яку ви взяли. Дитина при цьому буде однаково повторювати, запам'ятовувати все.

— От і школа. Подивись, скільки тут дітей, є й дорослі. Діти — це учні, а дорослі — вчителі. А ота жінка в білому халаті серед них — можливо, лікар або кухар.

Ти вже зустрічалася з лікарем. Пригадай, що він робить? (— Лікує.) А кухар? (— Готує смачні сніданки, обіди, вечері.) А що робить учитель, як ти гадаєш? (— Навчає діток.) Скоро і ти підеш до школи. І в тебе також буде вчителька, ти дізнаєшся багато цікавого, нового, навчишся правильно поводитись із своїми однолітками. Буде у вас гарний клас — кімната, в якій навчаються діти, свої підручники, книжки, зошити, ручки, олівці і багато інших потрібних речей, а головне — в тебе буде багато нових друзів, з якими ти дружити меш.

Повертаючись додому, старші допомагають дитині привести в систему побачене, дещо узагальнити.

— То де ж ми були сьогодні з тобою, Оленко? Що бачили? Якою тобі видалася школа? А ще кого, крім діток, ти бачила? Хотіла б ти ще піти до школи, зайти в класи?

Відповіді дитини. Якщо їй важко буде зробити це, ви маєте за запитаннями створити розповідь і переказа-

ти від імені улюбленої іграшки, яку брали на прогулянку.

2. Вдома, після перепочинку, триває робота над правильною вимовою слів, формуванням фонематичного слуху. Дорослий пропонує дитині сісти за стіл, правильно поставити ноги на підлогу, випрямити спинку, послухати, як він вимовляє слова, а потім повторити їх: **казка — каска, коса — коза, шапка — сапка**. Якщо дитина вимовила все правильно, варто запитати, що ж ці слова означають. (— **Казка** — це щось цікаве, ти мені часто читаєш казки. **Каска** — її носять на голові, вона металева або пластмасова. **Коса** — волосся довге на голові дівчинки чи жінки. А ще **коса** — знаряддя праці. **Коза** — тварина; **шапка** — головний убір; **сапка** — знаряддя, яким полять город, квіти.)

Якщо дитині важко дається диференціація звуків у вимові або розкриття значення слова, запропонуйте їй показати, де на малюнку зображено каску, косу, козу, шапку, сапку.

Для закріплення цих уявлень в усному мовленні запропонуйте послухати слова у словосполученнях, реченнях: **Шахтар одягає каску. Малюк читає казку. Миколко, ти чого у воду заліз? Дивіться, діти, сонце сховалося за ліс.**

Далі пропонує дитині перевірити себе в правильності вимови, змушуючи язик і губи правильно вимовляти звуки: «Коли коса, то кіска; коли коза, то кізка».

3. Фізкультхвилинка. Виконати кілька фізичних вправ: стрибки на одній нозі, на обох з просуванням уперед, повороти тулуба вправо, вліво, різні рухи руками.

4. Підсумок заняття:

— Пригадай, як ми розпочинали це заняття? Як воно у нас пройшло, на твою думку?

Заняття 2

Наша мова. Для чого вона?

Мета: дати перші уявлення про мову як засіб спілкування; виховувати любов до мови, бажання правильно користуватися нею.

Хід заняття

1. Переказ казки італійського письменника Джанні Родарі «Невидимко». Бесіда за змістом казки.

Розповідь казки про хлопчика-невидимка: «Жив собі хлопчик Тоніно. Як і всі діти, він вчився у школі. Якось Тоніно не вивчив уроків і дуже боявся, що вчитель викличе його відповідати. «От коли б я зміг стати невидимком, щоб мене ніхто не бачив і не чув», — подумав він.

Учитель почав урок з переклички. Коли дійшов до прізвища Тоніно, той відповів: «Я тут». Але його ніхто не почув, і вчитель, зітхнувши, сказав: «Шкода, що Тоніно не прийшов до школи. Сьогодні я хотів його

викликати». Тут хлопчик зрозумів, що справді став невидимком...»

— Як ти гадаєш, чи добре бути невидимком? (— З одного боку, так, коли граєш у піжмурки, а з іншого — погано, бо ти говориш-говориш, а тебе ніхто не чує.) Послухай, що трапилося з невидимком далі. Після уроків однокласники вибігли на вулицю. Вони весело розмовляли один з одним, сміялися, розповідали різні цікаві історії. Разом з ними вийшов і Тоніно. Але друзі його не бачили. Тоніно марно намагався привернути до себе увагу. Йому хотілося похвалитися, що він невидимко: тож він підбігав то до одного, то до іншого хлопчика, розповідав різні дотепні історії, щоб розсмішити дітей, пропонував цукерки. Та ніхто не бачив і не чув його. Тоніно стало сумно, і він побіг додому. Мама стояла на веранді. «Мамо, ось я!» — гукнув Тоніно. Але мама теж не побачила і не почула його, тому нічого й не відповіла. «Я не хочу бути невидимком», — заплакав Тоніно. — Хочу, щоб мама бачила мене, хочу розмовляти з дітками! Хочу, щоб учитель викликав мене відповідати урок! Дуже погано бути невидимком! Дуже погано бути одному!» І Тоніно знову став звичайним хлопчиком...

— Чи сподобалася тобі казка? Як ти гадаєш, чому Тоніно раптом захотів стати невидимком? (— Щоб його учитель не бачив.)

— Чому ж він не захотів залишатися таким назавжди? (— Тому, що його не бачили діти, не чула і не бачила мама, йому стало сумно. Погано бути одному, коли тебе ніхто не бачить і не чує.)

— Про що ти дізнався з цієї казки? (— Що без мови жити неможливо. Мова потрібна для того, щоб спілкуватися з іншими. Дуже погано, коли з тобою ніхто не говорить.)

2. Фізкультхвилинка. Вправи «Котик умивається»: дитина виходить з-за столу, стає рівно, ноги нарізно, руки зігнуті в ліктях, пальці торкаються плечей. На 1-2 — імітує умивання котика лівою «лапкою»; на 3-4 — правою; на 1-2-3-4 — двома разом. Дихання вільне, але глибоке. Вправа виконується 1—1,5 хв.

3. Вправа на вимову звука в: спочатку читає вірш, дитина слухає. Потім повторює окремі рядки, далі промовляє вірш самостійно:

Вовк до школи не ходив.

Вовк уроків не учив.

Не читав і не писав,

І по нотах не співав,

То й нічого він не знав.

(Г. Войко)

4. Підсумок заняття.